ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“ – БЪЛГАРИЯ
ГОДИШНИК, ТОМ IV, 2025 – ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV – BULGARIA
ANNUAL, VOL. IV, 2025 – FACULTY OF EDUCATION

DOI: 10.69085/afp20254101

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД БЪДЕЩИТЕ СОЦИАЛНИ РАБОТНИЦИ

Нона Глушкова
nonayur@uni-plovdiv.bg

Резюме: *Мисията на професионалистите в сферата на социалната работа е свързана с целенасочено и аргументирано полагане на усилия за подпомагането, осигуряването и гарантирането на общественото благополучие през удовлетворяването на изключително разнообразни индивидуални потребности на представители на различни уязвими групи. От съществено значение за реализирането на такъв тип мисия е професионално-практическата подготовка на бъдещите професионалисти и готовността им за трудова реализация в сферата на социалната работа. Настоящата статия представя резултати от контент анализ на данни, съдържащи се в портфолиата от преддипломната практика в социални институции на студенти от специалност „Социални дейности“ и в протоколите за оценка от страна на базовите ментори. Целта на статията е да се представят резултатите от практическата подготовка на студентите и да се очертаят предизвикателствата пред бъдещите специалисти в социалната сфера от гледна точка на практически умения, необходими за реализирането на качествена социална работа, като в същото време се набележат възможности за усъвършенстване на професионалната подготовка на бъдещите социални работници.*

Ключови думи: *практическо обучение, социална работа*

CHALLENGES FOR FUTURE SOCIAL WORKERS

Nona Glushkova
nonayur@uni-plovdiv.bg

Abstract: *The mission of professionals in the field of social work is related to purposeful and reasoned efforts to support, ensure and guarantee public well-being through the satisfaction of extremely diverse individual needs of representatives of various vulnerable groups. Of essential importance for the implementation of such a mission is the professional and practical training of future professionals and their readiness for employment in the field of social work. This article presents results of a content analysis of data contained in the portfolios of pre-graduate practice in social institutions of students majoring in "Social Activities" and in the evaluation protocols by the base mentors. The aim of the article is to present the results of the students' practical training and to outline the challenges facing future specialists in the social sphere in terms of practical skills necessary for the implementation of quality social work, while at the same time identifying opportunities for improving the professional training of future social workers.*

Key words: *practical training, social work*

Увод

Имайки предвид факта, че част от тенденциите в съвременното висше образование са пряко обвързани с потребностите на пазара на труда, може да се твърди, че един от най-важните етапи от обучението на бъдещите професионалисти е тяхната практическа подготовка. А в специалности, ориентирани към подпомагане, осигуряване и гарантиране на общественото благополучие, каквато е специалност „Социални дейности“, съществено значение за професионално-практическата подготовка на студентите има преддипломната практика в социални институции.

Изложение

В периода на обучението, предшестващо преддипломната практика, у студентите от специалност „Социални дейности“ се формират комуникативни и аналитични способности, умения за работа в екип, умения за диференциране и разрешаване на социални и социално-педагогически проблеми, които са добра основа за придобиването на широк спектър от нови професионални умения в областта на социалната работа. Реализирането на преддипломната практика е съобразено с факта, че „професионалният профил на специалиста в сферата на социалната работа може да се определи като мултифасетен“ (Манева, 2023: 148) и категорично допринася за задълбоченото осмисляне както на социалните политики и на нормативната уредба, така и на спецификата на социалната работа с различни групи потребители.

За студентите от специалност „Социални дейности“ в Педагогическия факултет на ПУ „П. Хилендарски“ преддипломната практика в социални институции е компетентностно ориентирана и дава възможност на студентите да приложат теоретичната и методическата си подготовка в реална работна среда. Специфични цели на преддипломната практика са:

– професионално ориентиране в сферата на социалната работа;
– формиране на индивидуални нагласи за професионална реализация в сферата на социалната работа;
– развиване на критично мислене и на умения за коректно и етично поведение в различни ситуации;
– аргументирано осъзнаване на необходимостта от притежаване на специфични компетентности, които са от ключово значение за качествено осъществявана социална работа с различни групи потребители.

В конкретика успешното преминаване през преддипломната практика е гаранция, че завършващите студенти ще:

– са наясно с институциите и субектите, реализиращи социални услуги в мрежа за постигане на личностна и социална промяна в конкретен случай (с деца и възрастни), със съвременните тенденции и технологии в социалните

дейности и в социалната работа, с професионалните задължения на социалния работник в реализирането на специфични социални дейности с потребители на социални услуги, както и с процедури за събиране, документиране и отчитане на данни;

– умеят да съблюдават нормативната уредба за административноправната и гражданскоправната закрила и подкрепа на потребителите на социални услуги, да осъществяват адекватен подбор на ресурси, методи и подходи за социална работа, да участват в дейности, благоприятстващи личностната промяна у потребителите на социални услуги, да консултират, интервюират, да прилагат превенция на изоставянето и реинтеграция, да прогнозират и реализират различни интервенции според затрудненията на групите, за които полагат грижи и подкрепа, да изготвят социални оценки на различни социални ситуации;
– са компетентни по отношение на реализирането на професионални взаимодействия с представители на различни уязвими групи и взаимодействия в мултикултурна среда, ще имат позитивна нагласа към иновации в социалната работа и към перманентно усъвършенстване на уменията, ще демонстрират отговорност към изпълнението на социално ориентирани цели и задачи и към зачитането на правото на свободен избор и изказ, ще са ориентирани към изпълнение на екипни задачи и дейности.

Социалната работа на студентите по време на преддипломната практика се осъществява **в** и **с** екип от специалисти, като са осигурени условия за проява и развитие на специфични професионални умения във връзка с изграждането на работни взаимоотношения с потребители на социални услуги от различни уязвими групи в обществото като: деца и младежи с увреждания, деца и семейства в риск, жертви на насилие, пълнолетни лица с психически и физически увреждания, лица, обект на пробационна дейност. Оценяването на представянето на студентите се базира основно на изготвени от тях портфолиа и на оценка от менторите в базовите

институции. Значими критерии за оценяване са активност, аргументираност, аналитично и прогностично мислене от страна на студентите по време на терената практика.

Анализът на данните от портфолиата на практикувалите студенти и на обратната връзка от страна на менторите в базовите институции дава основание да се направят основни изводи за подготовката на студентите от специалност „Социални дейности“ и да се очертаят някои предизвикателства пред тях във връзка с бъдещата им професионална реализация.

През учебната 2024/2025 учебна година подлежащите на преддипломна практика са 27 студенти, които последователно участват в практическо обучение/стаж в три институции, в които работят с различни групи потребители. От портфолиата за всяка от трите институции и от артефактите към тях категорично проличават:

– професионалният подход на стажантите в осъществяваните дейности;
– демонстрирането на умения да работят с лица от различните социални групи – самостоятелно и в сътрудничество;
– целенасочено да общуват както със специалисти, така и с неспециалисти, във връзка с управленски, организационни и психологични проблеми в социалната работа.

В края на портфолиата студентите правят кратък обзор на проведената преддипломна практика за всяка от трите институции, като резултатите от анализа на споделената информация може да се обобщят в изводи в три направления:

1) изводи за смисъла, значението и възможностите, които преддипломната практика предоставя на студентите;
2) изводи, свързани с конкретно установени трудности в процеса на протичане на преддипломната практика;
3) изводи за постигнато ниво на критично мислене от страна на студентите.

По отношение на смисъла, значението и възможностите, които преддипломната практика предоставя на студентите, изводите са:

– Преддипломната практика дава възможност да се развие значителен набор от практически умения, които са от съществено значение за успешната работа в социалната сфера;

- Активното участие в ежедневните дейности в различните базови институции и прилагането на различни методи за подкрепа на уязвимите групи съдействат за усвояването на ефективни практики в работата с представители на различни социално уязвими групи, както и за обогатяване на професионалните компетенции на студентите;
- Възможност за ефективна комуникация с представители на различни уязвими групи;
- Възможност за работа в мултидисциплинарен екип – координация и взаимодействие с различни професионалисти (социални работници, специални педагози, логопеди и рехабилитатори, юристи, представители от ГДИН и др.), участие в процеса на изготвяне и изпълнение на индивидуални планове за подкрепа и осъзнаване на важността на интегрираните подходи и на споделената отговорност за постигането на желаните резултати;
- Възможност за формиране и усъвършенстване на организационни умения и участие в планирането на дейности – умения за организационно планиране и реализация на групови занимания, съобразени с възрастовите и здравословните особености на потребителите, усъвършенстване на способностите за адаптация към динамични ситуации и към нуждите на потребителите;
- Аргументирано прилагане на личностно ориентиран подход – осъзнаване на смисъла на предоставянето на подкрепа, ориентирана към личностното развитие и социалното включване;
- Коректно водене на документация и отразяване на дейностите – умения за водене на документация, включително писмено отразяване на дневни доклади, анализи на индивидуалното участие на потребителите и наблюдения върху тяхното поведение и напредък;
- Създадени са условия за разбиране на значението на ангажираността в социалната работа, на търпението и на емпатията с нейните ключови функции, свързани с развитие на „междуличностната компетентност и чувствителност, умението да познаваш другия, да вникваш в неговите

мисли и преживявания (както позитивни, така и негативни), както и познанието за собствената идентичност и ценност“ (Ангелова, 2024: 181).

Наред с положителните резултати, споделени в портфолиата, студентите описват и някои трудности и предизвикателства в периода на преддипломната практика, които биха могли да се обобщят така:

– Трудности в комуникацията с определени групи потребители (деца и лица с тежки и множество увреждания);
– Трудности в задържането на вниманието и в мотивацията на потребителите;
– Трудности в управлението на емоционални реакции на потребителите;
– Трудности в управлението на собствените си емоционални реакции.

Изброените трудности може да се възприемат както като индикация за необходимостта от включването на допълнителни акценти в процеса на обучение на студентите преди включването им в преддипломна практика, така и като възможни конструкти в нарочни обучения за служителите в социални организации.

На базата на изготвените от студентите портфолиа може да се отбележи, че у тях е формирано стабилно критично мислене, което личи от препоръките им към практиката в институциите, в които се реализира преддипломната практика. Интересното в случая е, че формулираните препоръки, от една страна, са принципни предизвикателства в процеса на работа във всякакъв тип организации, но в същото време, от друга страна, са доказателство, че дори съвсем млади специалисти отбелязват, че наличието им влияе върху ефективността на дейността в организацията и върху качеството на предоставяните услуги. Основни препоръки за подобряване на дейността в социалните организации, отправени от студентите, са свързани с:

– оптимизиране на комуникацията и на координацията в екипа – провеждането на редовни екипни срещи с цел обсъждане на индивидуалните потребности на потребителите на социални услуги и координацията на подходите би осигурило по-ефективната и последователна подкрепа

и би улеснило обмена на важна информация между специалистите;

- необходимост от обучения и супервизия – организирането на вътрешни обучения и супервизии е полезно както за повишаване на професионалната квалификация, така и за изграждане на по-силна екипна и организационна култура;
- засилване на партньорството с близки на потребителите и развитие на вътрешна система за обратна връзка – организирането на консултации и честото реализиране на обратна връзка между екипа на организацията и близките на потребителите (когато има такива) биха допринесли както за по-доброто разбиране на нуждите на потребителите, така и за подобряване на процесите на адаптация и социализация, като в същото време биха позволили осъществяването на своевременни корекции в процеса по предоставяне на социалните услуги и биха повишили тяхната ефективност;
- обогатяване на ресурсите – препоръката е свързана с необходимостта от непрекъснато инвестиране в допълнителни терапевтични материали и оборудване, които да стимулират развитието на умения за самостоятелен живот на потребителите на социални услуги.

Изводите, формулирани на базата на споделената информация в студентските портфолиа, напълно кореспондират с качествените оценки от страна на менторите в базовите институции, в които се реализира преддипломната практика. Менторите демонстрират пред студентите „възможностите за мотивиране чрез интересен и привлекателен труд, създаващ възможности за самореализация и професионален растеж“ (Вазова, 2022: 203), наблюдават дейността на студентите и оказват методическа подкрепа и съдействие при изпълнението на конкретните задачи, а това им дава основание във формулярите за оценка на дейността на всеки стажант (студент) да изразят своето мнение относно неговата подготовка, прогрес и бъдещо развитие. Най-честите констатации, свързани с подготовката и прогреса на студентите, отразени във формулярите за оценка, са:

– Демонстриране на ангажираност, проактивност и самостоятелност;
– Мотивация за работа и старание в усвояването на нови знания и умения;
– Проява на индивидуален подход;
– Способности за работа в екип;
– Високо ниво на емоционална интелигентност.

Наред с тези качествени оценки менторите дават и своите препоръки за бъдещото развитие на студентите, като в тях се открояват две основни линии:

1) препоръки за пряката методическа подготовка:
– разширяване на знанията и уменията за специализирани методи на работа с представители на различни уязвими групи;
– развитие на умения за комуникация с близки на потребителите на социални услуги;
– развитие на умения за планиране, организиране и осъществяване на групови дейности при съобразяване с индивидуалните особености на всеки потребител и др.
2) препоръки за бъдещо професионално развитие:
– професионална реализация в сферата на социалните услуги;
– продължаване на обучението в подходящи магистърски програми и специализации;
– изграждане на лидерски умения и способности за управление на екип.

Имайки предвид факта, че преддипломната практика е съществен компонент от професионалната подготовка, планиран в самия край на академичното обучение, то изводите, направени от студентите, и констатациите и препоръките на менторите може да се приемат за добър атестат за нивото на университетската подготовка на бъдещите социални работници. В обобщен план положителните индикации са следните:

– у студентите категорично е налице разбиране за професионалната роля и за отговорностите на социалния работник – демонстрират се сериозно отношение и професионализъм към всички задачи и отговорности;

- формирани са способности за планиране и управление на времето;
- теоретичните знания успешно се прилагат в практически контекст – участия в екипна работа, осъществяване на индивидуален подход при подкрепа на потребители, адаптиране на дейностите към различните нужди на потребителите и др.;
- у студентите е постигнато разбиране на етичните ангажименти при работа с представители на уязвими групи и е наличен стремеж към дългосрочно професионално развитие в социалната сфера.

Позитивните изводи относно представянето на студентите по време на преддипломната им практика и относно готовността им за трудова реализация в сферата на социалната работа не омаловажават съществуването и на предизвикателства пред бъдещите социални работници. Конкретните предизвикателства се откриват в портфолиата на студентите (в споделените трудности) и в част от менторските препоръки за бъдещото развитие на студентите и в обобщен план те са обвързани с:

- необходимост от непрекъснат стремеж към актуализация на знанията;
- обстоятелства, изискващи целенасочена активност по отношение на необходимостта от постоянно усъвършенстване на професионалните умения;
- категорично разбиране на необходимостта от разширяване на диапазона от компетентности, приложими в пряката социална работа;
- необходимост от поддържане на личната и на професионалната мотивация за реализация в сферата на социалната работа.

Преодоляването на споменатите предизвикателства не е самоцел. Това е процес, в който младите специалисти биха могли да демонстрират на практика смисъла на модела „информация → скорост → точност“, като го обвържат с адекватно поведение при събирането на информация, необходима за реализиране на преките им професионални отговорности, с бързина и точност при обра-

ботването на събраната информация и с оперативност при вземането на решение, адекватно на ситуацията, както и с прецизност и коректност при използването на информацията в услуга на личното социално функциониране на всеки техен потребител.

Заключение

Подпомагането, осигуряването и гарантирането на общественото благополучие са приоритети на професионалистите с образование в сферата на социалната работа и тяхната академична и практическа подготовка е от съществено значение за реализирането им. А съществуващите предизвикателства пред бъдещите социални работници са неизменна част от професионалния път на всеки човек и преодоляването им е въпрос на *рационална нагласа* към действителността, подкрепена от *разумни решения*, касаещи личния и професионалния живот на всеки от нас.

Литература

1. Ангелова, Д. (2024) Развитие на емпатията в детството. Позитивни отношения с връстниците и родителите. В: Годишник на Пловдивския университет, Педагогически факултет, том III, Пловдивско университетско издателство, с. 173 – 185, ISSN 2815-4134 (Print), ISSN 2815-4487 (Online) (Angelova, D. (2024) Razvitie na empatiyata v detstvoto. Pozitivni otnoshenia s vrastnitsite i roditelite. V: Godishnik na Plovdivskia universitet, Pedagogicheski fakultet, tom III, Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, s. 173 – 185, ISSN 2815-4134 (Print), ISSN 2815-4487 (Online)).
2. Вазова, Т. (2022) Значимостта на компетентностния подход за управлението на човешкия фактор в социалната сфера. В: Годишник на Пловдивския университет, Педагогически факултет, том I, Пловдивско университетско издателство, с. 198 – 208, ISSN 2815-4134 (Print), ISSN 2815-4487 (Online) (Vazova, T. (2022) Znachimostta na kompetentnostnia podhod za upravlenieto na choveshkia faktor v sotsialnata sfera. V: Godishnik na Plovdivskia universitet, Pedagogicheski fakultet, tom I, Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, s. 198 – 208, ISSN 2815-4134 (Print), ISSN 2815-4487 (Online)).

3. Манева, Г. (2023) Специфика на компетентностите у специалистите в сферата на социално-педагогическата работа. В: списание „Педагогика“, Научно издателство „Аз-буки“, Volume 95, Number 4s, стр. 145 – 152, https://doi.org/10.53656/ped2023-4s.14 (Maneva, G. (2023) Spetsifika na kompetentnostite u spetsialistite v sferata na sotsialno-pedagogicheskata rabota. V: spisanie „Pedagogika“, Nauchno izdatelstvo „Az-buki“, Volume 95, Number 4s, str. 145-152, https://doi.org/10.53656/ped2023-4s.14)